

- від вузькосоціальних завдань, пов'язаних з формуванням навичок слухання музики, співу по нотах, хорових навичок – до завдань цілісно-особистісного розвитку людини;
- від загальнодидактичних принципів, формально перенесених на урок музики – до принципів педагогіки мистецтва, зумовлених інтонаційно-образною природою музики;
- від програми, в основі якої лежить репертуарний принцип – до програми, що проростає з музики і на музику опирається, органічно поєднує різноманітний матеріал і види діяльності;
- від стихійного накопичення музично-слухового досвіду – до цілеспрямованого формування цього досвіду як прообразу художньої культури [1].

Провідні сучасні тенденції розвитку цивілізації потребують глибоких перетворень у всіх сферах людського життя, спрямовують людську думку на пошук таких педагогічних технологій, які б сприяли формуванню нової особистості, яка б не тільки була здатна вчитися впродовж життя, але й впливати на розвиток суспільства, зберігати та примножувати національні культурні традиції, бути толерантною до інших культур. Тому на початку XXI століття у відродженій Україні слід приділити особливу увагу вихованню музичної культури юних українців, де кожен урок музики буде розпочинати та завершувати величний марш в сі-бемоль мажорі – гімн нашої Батьківщини.

Список використаної літератури

1. Засновник новітньої системи музичного виховання Д. Кабалевський [Електр. ресурс] / [Режим доступу] : <http://osvita.ua/vnz/reports/culture/11623>
2. *Пугарева И. В.* Повышение профессиональной компетентности учителя музыки в процессе изучения творческого наследия Д. Б. Кабалевского: дис. канд. пед. наук : 13.00.02 Москва, 2006 – 194 с.
3. *Сбитнева Л. М.* Музично-естетичне виховання дітей і молоді в Україні: проблеми й перспективи [Текст] / Л. М. Сбитнева // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 2011 – № 15 (226), Ч. I – С. 5-11.
4. *Тумова Н.* «Три кита» Дмитрия Кабалевского [Електр. ресурс] / Н. Тумова // «Учительская газета». – 2009 – №19. – [Режим доступу] : <http://www.ug.ru/archive/28150>

Ірина Холодінова

СУЧАСНЕ ДОШКІЛЬНЕ ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СВІТЛІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ СОФІЇ РУСОВОЇ

Гуманізація цілей та реформування змісту дошкільної освіти України є складовою процесу оновлення світових та європейських освітніх систем. Очікування суспільства пов'язані сьогодні насамперед із формуванням життєздатної, гнучкої, свідомої, творчої людини [1, с. 5]. Очевидно, що реалізація обраної мети найбільш ефективно відбуватиметься у державних дошкільних навчальних закладах. І для цього вже є певні об'єктивні умови: замість однієї, ще донедавна обов'язкової для всіх програми виховання дітей у дитячих садках, сьогодні діють три програми, схвалені Міністерством освіти і науки України, а також створено десятки регіональних авторських програм. Не викликає заперечень думка, що створення нового в педагогіці завжди передбачало докладний аналіз минулого. Підтвердженням цьому може бути актуальність звернення до педагогічних поглядів Софії Русової.

Видатний педагог і громадський діяч, вірна і талановита донька України присвятила своє життя творенню національної системи виховання й освіти і ввійшла в історію педагогічної думки найперше як визначний теоретик дошкільного виховання. Варто зазначити, що педагогічний доробок Софії Русової постійно привертає до себе увагу не лише науковців, але й практиків. І це не дивно, оскільки низка праць вченої зорієнтована

на на розкриття ідей національного дошкільного закладу, особливо бережливого ставлення до підростаючого покоління, обов'язкового врахування індивідуальних можливостей кожної дитини, її неповторності та унікальності.

Першим кроком у педагогічній діяльності Софії Русової було створення разом із сестрою Марією у 1871р. у Києві першого Фребелівського дитячого садка для дітей, який згодом перетворився на осередок української національної культури.

У різні часи до педагогічної спадщини Софії Русової звертались А. Богуш, Л. Гураш, Л. Калуська, Є. Коваленко, О. Проскура, О. Сухомлинська та багато інших. Педагогічна спадщина славетної представниці Чернігівщини залишається предметом постійної уваги І. Зайченка.

На думку Софії Русової, центральним у розв'язанні проблеми школи й освіти є питання про вчителя. У статті «До сучасного становища народного вчителя» вона стверджує, що тільки досвідчений, щасливий, незалежний у правовому та економічному становищі вчитель буде корисним і для учнів, і для їхніх батьків, і для суспільства. Софія Русова вважала, що школа й освіта повинні запозичувати прогресивні світові здобутки і водночас створювати свою власну систему навчання на національному ґрунті, враховуючи передусім потреби свого краю, національні особливості та історичні традиції, зокрема традиції братських шкіл [2, с.12].

На її думку, концепція національної освіти має вибудовуватися передусім на засадах сучасних положень психології та педагогіки про закономірності та умови розвитку дитини, про методи навчання й виховання, найдоцільніші для певного віку. Особливого значення у розвитку дитини надавала рідній мові, аргументовано формулювала один із засадничих принципів навчання, а саме: навчання у школах і дитячих садках мусить здійснюватися рідною мовою. Висловлювала вона свої думки і стосовно структури школи. На її погляд, навчання у початковій школі має тривати 4-5 років.

Аналіз педагогічних праць Софії Русової показує, що принципово важливого значення вона надавала аналізу тих чинників, які характеризують розвиток дитини і які мають визначати мету, зміст, напрямки і методи виховання. Також аналіз психолого-педагогічної спадщини Софії Русової засвідчив, що над засадничими принципами організації українського дитячого садка, які склали її авторську концепцію дошкільного виховання, вона працювала багато років. Це була основна ідея, яка об'єднує більшу частину її творів.

Спираючись на опрацювання цієї проблеми в роботах Софії Русової та в працях дослідників її наукової спадщини – Л.В. Артемової, А.М. Богуш, З.Н. Борисової, О.Т. Губка, І.В. Зайченка, Н.П. Калініченко, Є.І. Коваленко, Н.Б. Копиленко, Н.В. Маліновської, М.І. Мельничук, З.І. Нагачевської, О.В. Проскури, Т.І. Поніманської, І.М. Пінчук, В.Ф. Сергеевої, О.В. Сухомлинської нами було виявлено такі засадничі принципи організації українського національного дитячого садка:

- відповідність виховного процесу та засобів його організації (програми, методики, ігровий та навчальний матеріал, посібники) науковим психологічним і педагогічним положенням про особливості розвитку дітей та умови їх виховання і навчання;
- пріоритет родини у вихованні дитини дошкільного віку;
- індивідуалізація виховного процесу в дитячому садку, адекватне поєднання особистісно орієнтованих і групових методів роботи у відповідності з віком, потребами та можливостями дітей;
- дитячий садок як національний освітній осередок;
- гармонійне поєднання у виховному процесі різних видів діяльності дітей, серед яких особливе місце належить художньо-естетичним видам занять: художньому слову, грі, музиці, творчим заняттям.

Також Софія Русова характеризує систему вимог, що визначають зміст роботи дитячого садка, а саме: основу змісту освітньо-виховної роботи з малятами має складати природознавство і різні види мистецтва, вимога навчання дітей рідною мовою.

У сучасних дослідженнях на основі аналізу світової практики національна система освіти розглядається як державна система освіти. Звідси українська система освіти як

державна передбачає умови для рівноправного і повноцінного розвитку систем освітніх закладів для представників усіх національностей, що живуть в Україні [8, с. 6].

Продовження цієї думки знаходимо у програмі «Я у Світі», а саме: орієнтація виховання « ... на формування в дошкільника елементарної форми світосприйняття – реалістичного й оптимістичного, яке визначає можливості організації знань та управління своєю діяльністю» [9, с. 9].

Метою програми «Дитина» є створення у сім'ї і в дошкільному навчальному закладі умов для зростання активної, життєрадісної, творчої особистості, чемної, привітної дитини, що любить і шанує батьків, рідних, свій край, рідну мову, пісню, змалечку прилучається до традицій і звичаїв свого народу, до поваги інших народів, до основних морально-етичних та естетичних цінностей національної і світової культури [8, с. 3].

Завдання садка, вважала С.Русова, не лише збудити в дитині її здібності, цікавість, виховати почуття, а й прищепити любов до рідної культури за допомогою дидактичних матеріалів, ігор, забав, праці, культури, що притаманна саме українському народові. Діти мають вирости з цієї культури, щоб потім її збагачувати [3, с. 37].

У програмі «Я у Світі» ця думка реалізована завдяки орієнтації на « ... збереження дитячої субкультури за умов широкого розгортання та збагачення змісту специфічних дитячих форм діяльності» [9, с. 12].

Принцип індивідуалізації Софія Русова тісно пов'язувала з соціалізацією виховання. «Соціалізація людини, – говорила вона, – не є приголомшенням індивідуального розвитку на користь опанування соціальних та громадських вимог. Ні, пошана до особистості, до кожної індивідуальності є першою здоровою підвалиною всякого громадянства, всякої держави [5, с. 75].

У програмі «Дитина» визначені загальні завдання освітнього процесу в дошкільних навчальних закладах. Документ закріплює право конкретизувати ці завдання для кожного дитячого садка і для кожної групи, беручи до уваги такі фактори: місцеву екологічну та соціально-економічну ситуацію; запити, потреби, можливості, рівень культури батьків; стан здоров'я і розвиток дітей, їх кількість у групі; рівень загальної культури і педагогічної майстерності вихователів; наявність лікаря, психолога, вихователів-фахівців з різних напрямів роботи (фізичне виховання, художні види діяльності тощо) [8, с. 3].

У програмі «Я у Світі» знаходимо ще один фактор, а саме: дорослий має забезпечувати «оптимальне співвідношення діяльнісного стану дитини з її відпочинком, регламентованим та вільним часом, інтенсивних форм зайнятості з полегшеними» [9, с. 11].

Показовою в контексті окреслених факторів виступає позиція Софії Русової, яка у своїх працях зазначала, що: увага дітей має привертатися до рідної місцевості, її природи, щоб вони « ... пильно додивлялися, вбирали в себе враження, пахощі, кольори» [4]; « ... опис рідного краю необхідно об'єднувати з історичним і природознавчим. Рідні краєвиди треба закріпити в дитячій уяві» [6, с. 206]; « ... бажано мати коло дитини свідому, розвинену особу, що знала б, як керувати вихованням і добре розуміла психологію дитини» [5, с. 75]; « ... найголовніше – упорядкувати так життя дітей, щоб вони якомога більше були на свіжому повітрі й літом, і зимою, щоб мали їжу чотири рази на день, і спали не менше як чотири години в сутки ... Такий склад життя дуже гарно впливає на тіло і душу дитини, дає здоров'я й рівновагу в настрої, забезпечує гарні здобутки виховання» [5, с. 82]; вихователь має працювати « ... на підставах науки, відповідно до сучасних певних принципів психології і педагогіки» [2, с. 34-35]; « ... усе виховання мусить бути позначене мистецтвом, естетичними сприйманнями, емоціями, оскільки джерело естетичних впливів на дитину – це природа в усій її непереможній красі: в квітках, метеликах, в красі дерева і листя, співах пташок, в грі світла на воді, в кольорах зорі, в красі далеких краєвидів. Увага дітей має бути на все це звернена. Вони повинні переживати красу природи за всякої доби року» [5, с. 86].

Кожний сучасний педагог розуміє, що чим меншою є дитина, тим більше значення для її розвитку має сім'я. Яким би не був рівень культури виховання у сім'ї, саме ним визначається загальний настрій дитини, її поведінка та розвиток. На жаль, у наш час далеко не кожна сім'я зберігає традиції родинного виховання, володіє скарбами народної і наукової педагогіки.

Методологічного значення набуває думка Софії Русової, що дошкільне виховання доцільно розглядати як міст, « ... що перекидається між школою й родиною, а також між селом і дитячим садком. До цього часу родина була найкращим осередком задля дітей. Усі видатні педагоги колишніх часів визнавали родинне нормальне виховання за найкраще, бо в основі його лежала ласка матері» [2, с. 35].

Отже, для побудови повноцінного виховного процесу дошкільний заклад має « ... докорінно змінити свою позицію відносно сім'ї, бачити в ній свого основного соціального замовника, працювати для неї і співпрацювати з нею» [9, с. 3].

Саме цього прагнула колись Софія Русова, підкреслюючи, що « ... дитячий садок дав усім школам взірць широкого єднання з батьками, він викликав увагу громадянства до малих дітей» [3, с. 34-35]. Славетний педагог була переконана, що душа дитини у період від 2 до 7 років чутливіша й вразливіша, і в цей час треба її плекати й пильнувати, щоб і серце, й воля, й розум, а також і тіло розвивалися цілком нормально.

Цей підхід удосконалено й реалізовано у сучасних програмах, що спрямовуються на обов'язкове врахування в педагогічному процесі індивідуальної історії життя кожної конкретної дитини (біографії, умов життя родини, кількості в ній дітей, освітнього рівня батьків, їх етнічної належності, віросповідання тощо) та її індивідуальних особливостей. У цьому контексті знаходимо слушну думку С. Русової про те, що « ... кожна дитина дуже відрізняється від дорослої людини, що існують загальні типи дітей і разом з цим – дуже велика різниця між поодинокими дітьми; і з цією одмінною індивідуальністю дітей треба рахуватися кожному учителеві, кожному вихователеві» [6, с. 171]

Увага, повага, турбота, любов до дитини є, на нашу думку, тим ґрунтом, на якому зростають віра в свої сили, інтерес до навколишнього життя, здатність дивуватися, захоплюватися, досліджувати, фантазувати, вигадувати, запитувати, шукати. Адже активність дитини, в тому числі й творча, формується за умови підтримки дорослими її ініціативи. Численні ж заборони і негативні оцінки гальмують розвиток творчих здібностей дошкільника.

Витоки такого підходу знаходимо у пропозиції С. Русової: «Дайте дитині виявляти свою, може і дуже елементарну, творчість, і вона в неї буде вже більше розвиватися, ... творчі сили будуть усе зміцнюватися, теми поширюватися, в них щодалі дитина краще буде висловлювати свої враження, уяву, настрій» [6, с. 191].

У програмі «Дитина» пропонуються різні види продуктивної діяльності – конструювання, праця, художня діяльність, які позитивно впливають на розвиток дошкільнят за умови, що у виховному процесі діти дістають багаті, цікаві, емоційно виразні враження. Софія Русова мала свою точку зору на цю проблему: « ... дитині треба давати якнайбільше естетичних сприймань – як природних, так і штучно-мистецьких. Вони розвивають не лише естетичний смак дитини, а й її фантазію, виповнюючи її свідомість красивими образами» [6, с. 164]. Програма «Я у Світі» спонукає подальші кроки сучасного вихователя до створення сприятливих умов щодо розвитку креативних здібностей, творчого ставлення дитини до життя.

Висока культура, суспільна свідомість, європейський рівень освіченості Софії Русової сприяли тому, що питання, які вона вивчала і розробляла, теоретичні положення і методичні розробки, зібрані та опрацьовані для вихователів, учителів, батьків, надзвичайно потрібні нам сьогодні. Усі дослідники підкреслюють, що Софія Русова ще на межі ХХ ст. наголошувала на необхідності сприяти розвиткові малюка з перших років життя, відповідальному ставленні дорослих до дитини та на інших ідеях, які залишаються значущими сьогодні.

Принципово важливе значення у вихованні й навчанні дітей Софія Русова надавала мистецтву, спершу національному, а згодом і світовому. На її думку, все виховання має бути пронизане мистецтвом, естетичним сприйняттям, емоціями.

І глибоко вивчивши стан освіти та виховання дітей дошкільного віку в країнах Європи та Америки, Софія Русова зробила висновок про те, що в Україні конче потрібно враховувати прогресивні ідеї філософів, психологів, педагогів, відомих усього світові, але, в той же час, будувати нову систему освіти на національних засадах, «єднаючи своє й чуже».

Список використаної літератури

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»/ Наук ред. та упор. О. Л. Конко – 2-ге вид, випр. – К.: Світоч, 2008 – 430 с.
2. Дитина. Програма виховання та навчання дітей дошкільного віку. – К.: Освіта, 1994. – 397 с.
3. Русова С. В дитячому садку / С. Русова. – Полтава. – 1919. – 20 с.
4. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – Київ: Освіта, 1996. – С. 41-44.
5. Русова С. Вибрані педагогічні твори: у 2 кн. – Кн. I / за ред. Є. І. Коваленко; упоряд., передм., прим. Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. – К.: Либідь, 1997. – 272 с.
6. Русова С. Дошкільне виховання / С. Русова. – Катеринослав. – 1918. – 162 с.
7. Русова С. Націоналізація дошкільного виховання / С. Русова // Світло. – 1912. – №4. – С. 12-26.
8. Русова С. Націоналізація школи / С. Русова // ВільнаУкраїнська школа. – 1917. – С. 3-7.

Микола Шевчук

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ ІВАНА ВИШЕНЬСЬКОГО: КРИЗЬ ПРИЗМУ МИНУЛОГО ДО СУЧАСНОСТІ

Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні й вихованні зокрема, вимагають фундаменталізації їх концептуальних ідей, положень, теоретичних висновків. Ідеологічний вакуум, який існує 20 років породив в Україні антагонізм та демагогію. Тож звернення багатьох науковців до витоків української національної педагогічної освіти і поглядів її фундаторів зокрема є беззаперечно актуальним.

Знаково, що до поглядів Івана Вишенського неодноразово звертався Іван Франко, у праці «Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність», автор досліджує окрім літературних проблем і погляди педагога на освіту. У різний час досліджували педагогічні погляди Івана Вишенського М. Сумцов, С. Пінчук у працях із однойменною назвою. Проте, треба зазначити, що й до сьогодні виховні погляди І. Вишенського повністю не вивчені, а загальна спадщина асоціюється лише з політичними питаннями. При цьому часто забувають, що святий отець вважав освіту основою виховання свідомої людини, яка за його словами і «поведе народ та церкву до свободи та незалежності».

Метою наших наукових пошуків є аналіз педагогічних поглядів Івана Вишенського в контексті розвитку сучасного виховного процесу.

Наприкінці XV-XVI ст. помітно зростає прошарок українців, що здобули освіту в краях західноєвропейських університетах – Краківському, Празькому, Болонському та ін. У списках студентів Краківського університету того часу знайдено понад сто вихідців із України. Деякі з них були провідниками загальноєвропейського ренесансу. Зачинателями гуманістичної культури в Україні і визначними гуманістами XV-XVI ст. вважаються Юрій Дрогобич, Павло Русин та Станіслав Оргховський.

Наприкінці 16- на поч. 17 ст. освіта стає одним із найважливіших засобів у боротьбі проти колонізації і окатоличення за збереження етнічної цілісності України. Діяльність, що її започаткували і розгорнули в цей час братства на ниві освіти, науки, книгодрукування, дає право віднести їх до громадських організацій нового, ренесансного зразка.

Братства – це вестанові, загальнонаціональні організації, що створювались навколо церкви, сприяючи культурно-національному відродженню. Братства – це світські організації, які відстоювали релігійні, політичні, національні, культурні, станові права українців [1]. Їм належить велика заслуга у справі збереження української православної традиції, у становленні громадянського суспільства, його етнонаціональної консолідації, у підвищенні рівня освіти та культури.

Найстаршим і найвпливовішим було Львівське Успенське братство, розквіт діяльності якого припадає на 80-ті роки 16 ст. Від 1585 р. його покровителем став князь К. Острозький. Львівська братська школа – це перший в Україні утримуваний на громадські кошти всестановий навчальний заклад, у якому початкове навчання поєднувалось